

A szentség fogalma az ószövetségben.

IV.

Emberek és a nép szentsége.

Az emberek szentsége is, ahol magában s nem (mint a Leviticusban több helyen) Isten szentségével összeköttetésben említetik, merőben *viszonyfogalom* s e viszonyfogalomnak már ösmertetett negatív és pozitív oldala képezi közös alapját az idevonatkozó ószövetségi kijelentéseknek is. Klasszikusan föltünteti az emberek szentségének e két alaki oldalát Num. 16_{5,7}, hol Mózes így szól: „holnap reggel tudtal fogja adni Jahve, hogy *kicsoda az övé* (אֵת־אֲשֶׁר־לִי) és kicsoda a szent (אֵת־הַקֹּדֶשׁ). . . . a férfi, *akit Jahve választand*, az a szent.“

1. Szenteknek neveztetnek mindenekelőtt *bizonyos rendek és személyek* Izrael népének körén belől, akik a nép tömegéből *ki vannak választva* és Jahvéval *különösen közeli viszonyban* állanak, így első sorban *a papok és a lévíták* (2 Krón. 23₆, Esdr. 8₂₈; Zsolt. 106₁₆ Áronról). Sok helyen van szó Áronnak és fiainak *fölszenteléséről*, pl. Ex. 29₄₄ sz. Jahve maga szenteli föl őket, *hogy néki papjai legyenek* (אֲהַקְדִּישׁ לְיָמִינִי לִי). Hogy e papszentelés *kiválasztásban* s pedig bizonyos *rendeltetésre* kiválasztásban, elkülönítésben áll, mutatja egyfelől 1 Krón. 23₁₃: „Áron kiválasztatott (וַיִּקְדָּשׁ), hogy őt fölszenteljék (לְהַקְדִּישׁ)“, másfelől 2 Krón. 26₁₈, hol a papok, Áron fiai „a füstölésre fölszentelteknek“ (וַיִּקְדָּשׁוּם לְהַקְטִיר) neveztetnek. Egyedül a papok voltak feljogosítva a „szentek szenté“-nek nevezett dolgokhoz nyulni (Lev. 6_{11,20}), ezért nevezi 1 Krón. 6₃₄ a papok szolgálatát „a szentek szentével való foglalkozás-nak (מְלֻאכֶת־קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים)“. A pap *szent személy*, „papnak lenni“ és „szentnek lenni“ egy (pl. Lev. 6₁₁ שְׂרֵי־קֹדֶשׁ = pap legyen! v. ö. még Ézs. 43₂₈ שְׂרֵי־קֹדֶשׁ

= papi fejedelmek) s a pap, mint קָדוֹשׁ , azaz mint Isten szolgája, *érinthetetlen* (Lev. 21₈; v. ö. Ézs. 65₅, hol egy, a bálványimádásba beavatott személy a be nem avatottnak ezt mondja: „ne közelíts hozzám, mert *szent vagyok neked*“ — קָדוֹשׁ אֲנִי —, azaz: megközelíthetetlen, érinthetetlen vagyok rád nézve). A papok *szentebbek* a lévitáknál, mert Jahvéhoz közelebb állanak; a léviták csak „szentek“, a papok „szentek szente“ (1 Krón. 23₁₃). A pap, mint szent, Isten tulajdona (Lev. 21₇: $\text{קָדוֹשׁ הוּא לְאֱלֹהֵי$) s ezt az állapotát egyfelől *lehetővé kell tennie*, másfelől pedig *ki kell mutatnia, be kell bizonyítania* az által, hogy *magát tisztán tartja* (Lev. 21₁₋₅), amennyiben Isten közelébe semminemű tisztátalanság nem férkőzhetik. Midőn tehát Lev. 21₆-ban szentségre *szólíttatnak föl* a papok ($\text{קָדוֹשִׁים יִהְיוּ לְאֱלֹהֵיהֶם - וְהָיוּ קָדָשׁ}$), akkor dologilag erre a *magatisztántartásra* szólíttatnak föl; a fölszólítás értelme ez: *mutatkozzanak, bizonyuljanak Istenhez tartozóknak, szenteknek.*¹⁾ — Szent a *názír* „az ő názírságának minden napján“ (Num. 6₈: $\text{בֵּל יָמֵי קָדְוֹ הוּא לְיְהוָה}$) s ez idő alatt fejének haját, mint Jahve tulajdonát, olló nem érintheti (5 v.). Jeremiás *profétát* Jahve *fölszentelte* (הִקְדָּשְׁתִּיהוּ), azaz *tulajdonául*, szolgájául (v. ö. Ám. 3₇) *elválasztotta* még anyja méhében (Jer. 1₅). Amit főntebb (az előző III. szakasz végén) a papszentelésről mondtunk, azt egészítsük ki itten 2 Kir. 4₉ összevetésével. E helyen a súnémi asszony Elizeus profétát „Isten emberének“ és „szent“-nek nevezi, szemmel látható parallelismusban; itten tehát a második kifejezés az elsőnek megfelelően = *Isten szolgálatában álló ember*.

2. E meghatározott rendek és személyek szentsége mellett szó van az ószövetségben *bármely egyes izraélitának vagy az egész népnek bizonyos különös alkalmakra vagy alkalmakból való megszenteléséről* is. E „megszentelések“ (külső különbségtétel kedvéért jó lesz itt ezzel fordítanunk a קָדָשׁ -t, míg az 1. pont alatt „fölszentelés“-ről beszéltünk) itt mindig *vallásos célu megtisztítást* jelentenek, vagyis olyan megtisztítást, mely képessé tesz népet s egyeseket a Jahvéval való érintkezésre; vagy olyan alka-

¹⁾ V. ö. a Deut. 23₁₅-höz mondottakat e dolgozat III. r. Theol. Szaklap 1911. jun. 2. sz. 112 l. felül.

lomból történik ez, midőn Jahvéval való *különös érintkezésről* van szó, így Ex. 19_{10,11}: „És monda Jahve Mózesnek: eredj a néphez és *szenteld meg őket* ma és holnap, és ők *mossák meg ruháikat* s legyenek készen a harmadik napra; mert a harmadik napon fog leszállani Jahve az egész nép szemeláttára a Sinai hegyre“; vagy pedig a Jahvéval való *rendes istentiszteleti érintkezés* lehetővé tétele céljából, olyan alkalomból, midőn ezt az érintkezést *valami pillanatnyi tisztátalanság lehetetlenné tette*, pl. Jób 1₅, hol Jób megszenteli fiait (יְהַקְדִּישׁוּם), „mert azt mondja vala: *talán vétkeztek fiaim*“ (lakoma-közben), és 2 Sám. 11₄, hol Bathseba „megszenteli vala magát (תְּהַקְדִּישׁוּתָא) az ő *tisztátalanságától*“ (melybe a Dáviddal való közösülés folytán esett). Az emberek ilyen megszentelésén kívül találkozunk az ószövetségben a következő kitételekkel is: קָדַשׁ יַעֲרָה v. קָדַשׁ קָדַל = gyülekezetet szentelni meg = *istentiszteleti gyülekezetet hívni össze* (2 Kir. 10₂₀, Joél. 2₁₆), קָדַשׁ צִיּוֹם = böjtöt szentelni, tartani (Joél. 1_{14,215}) és קָדַשׁ סֵלֶתְחָה (Joél 4₉, Mik. 3₅, Jer. 6₄). Ez utóbbi kifejezés mindenesetre = *megszentelni a háborút az azt megnyitó istentiszteleti cselekmények által*, miket a háborúba indulók végeztek.¹⁾ A háborút folytató *harcosok* megszenteléséről (הַקְדִּישׁ קָדַשׁ) szó van Jer. 22₇, 51_{27,28}, Zof. 1₇, Ézs. 13₃.

3. Az emberek szentségének eddig tárgyalt eseteitől különálló jelenség-képen kell tárgyalnunk *Izraélnek, mint Jahve népének állandó szentségét*. Izraél az ószövetségben következő neveken fordul elő: עַם-קָדָשׁ „a te szent néped“ (Ézs. 63₁₈), יְרֵעַ הַקָּדָשׁ „a szent mag“ (Esdr. 9₂), עַם-קָדָשִׁים „szentek népe“ (Dán. 8₂₄), עַם-קָדָשׁ „szent nép“ (12₇), קָדָשִׁים „szentek“ (7₂₁), עַם קָדָשִׁי עֲלִיּוֹנִים „a Magasságos szentei“ (7₂₂), עַם קָדָשִׁי עֲלִיּוֹנִים „a Magasságos szentjeinek népe“ (7₂₇), קְדֻשָׁת קָדָשׁ „szent szövetség“ (mert *Istennel* van szövetségben, 11_{28,30}). Jer. 2₃ sz. „Izraél קָדָשׁ Jahvénak, az ő termési zsengeje“. Ebből megtudjuk, hogy mit jelent Izraél szentsége: azt, hogy miként a termés zsengei, a termésből a zsengek, Jahvét illetik, azonképen *Izraél Jahve tulajdona a népek közül*. Ezért mondja a vers második fele, hogy Izraél megemésztői „vét-

¹⁾ Baudissin, i. m. 28. 66–67 ll.

kések és gonosz jó rájok“, mert *Jahve tulajdonát* emésztették meg. Jahve tulajdonává akkor lett Izraél, mikor az Egyiptomból való megváltással megszerezte magának Jahve a megváltott néphez való *tulajdonjogot*. Zsolt. 114_{1,2} sz. „midőn Izraél Egyiptomból kijött . . . akkor lett Júda az ő $\text{שְׁבַט־}^{\text{évé}}$, Izraél az ő országává“. Ekkor (Ex. 19₆-ban) kapja meg Izraél a „szent nép“ nevezetet, e helyen nevezetik *először* „szent“-nek.¹⁾ Mivel Jahve akarata az, hogy Izraél népe *a maga egészében* az ő kizárólagos tulajdona legyen, azért nem szabad Izraél flainak „idegen isten leányát“, azaz pogány nőket feleségül venni s ez által Jahve tulajdonába idegen, oda nem tartozó elemeket vegyíteni, — ez Jahve $\text{שְׁבַט־}^{\text{ének}}$ a profanálása (Mal. 2₁₁). S a pogány iró is elősmeri, hogy Izraél népe „*μόνοὺς ἀπάντων ἔθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας.*“²⁾

Hogy Izraél szentsége csakugyan nem mást jelent, mint azt, hogy e nép Jahve tulajdona, legvilágosabban kifejezi Ex. 19_{5,6}: „S most, ha figyelmesen hallgattok az én hangomra s megőrzitek szövetségemet, akkor léstek nékem *tulajdonom* (לְיָדֵי) minden népek közül, mert enyém az egész föld. S ti léstek nékem *papi ország és szent nép* ($\text{שְׁבַט־}^{\text{שׁוֹרֵט}}$)“. A „papi ország“, tulajdonképen „papok országa“ ($\text{תְּהִלָּת כֹּהֲנִים}$) = „papokból álló ország“ *analogia*, mely azt fejezi ki, hogy miként a pap szent, úgy Izraél is szent *a maga összességében* s hogy e szentség mit jelent, azt a לְיָדֵי mondja meg, mely itt Jahve *különös, közvetlen tulajdonát* jelenti, mert hiszen másfelől „az egész föld Jahvéé (e *különös* tulajdon még a *drága, becses tulajdon* értelmével is bir, v. ö. כֶּסֶף = „kincs“ és a főntebb idézett helyen, Mal. 2₁₁-ben: $\text{קִדְּשׁ יְהוָה אֱשֶׁר אֲהַב}$). Még egy másik klasszikus helyet is említsünk föl annak bizonyítására, hogy $\text{שְׁבַט־}^{\text{Izraélről}}$ mondva = „Jahve tulajdona“. Deut. 7₅-ben az a parancsolat adatik Izraélnek, hogy a bálványoltárokat és bálványképeket törjék össze, vagdalják szét s e parancs indokolása a 6. v.-ben ez: „mert *szent nép* vagy te Jahvének, a te Istenednek (= Jahvének . . . szent népe vagy te); téged *választott ki* Jahve, a te Istened, hogy

¹⁾ Oehler, i. m. 159 l.

²⁾ Oehler, i. m. 275 l. Diodor. Sic.

légy neki *tulajdon népévé* az összes népek közül, melyek a föld színén vannak“; ez indokolás értelme ez: Izraél nem adhatja magát tulajdonul bálványoknak, idegen isteneknek, mert ő Jahve tulajdona. Ime Izraél szentsége is *viszony-fogalom*; jelzi e nép *helyzetét*: a többi népek közül való *kiválasztottságát* (az általánosan ösmert és használt „választott nép“ jelzés!) és *Jahvéhoz való közvetlen hozzátartozandóságát*. Minthogy pedig Izraélnek Jahvéhoz való *viszonya*, melyet a „szentség“ fejez ki, e népnek bizonyos *minősége* nélkül elképzelhetetlen, ezért e viszony fennállása bizonyos *föltételhez* van kötve, s e föltétel az, amit már Ex. 19₅-ben kifejezve láttunk: „ha figyelmesen hallgattok az én hangomra s megőrzitek szövetségemet“, tehát a *Jahve iránti engedelmesség és hűség*, melynek nyilvánulása a minden tisztátalantól való tartózkodás, a fizikai és erkölcsi tisztaság (de túlnyomóan *negatív* értelemben: *őrizkedés a tisztátalanságtól és a büntől*). Ebből megértjük, hogy mit jelent az, ha Izraél szentsége nem — mint az eddigiekben láttuk — tényképen mondatik ki vagy ígértetik meg, hanem (a penta-teuchosban) *követeltetik* Izraéltól (tehát nem jelentő, hanem parancsoló módban), pl. Lev. 20_{7,8}: „Szenteljétek meg magatokat s legyetek szentek (וְהִתְקַדְשִׁיתֶם וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים), mert én Jahve vagyok, a ti Istenetek; s *tartsátok meg az én törvényeimet s cselekedjétek azokat*; én Jahve, a ti megszentelőtök (בְּקִדְשִׁי) vagyok“; Izraéltól *követelni* csak olyasmit lehet, aminek a véghezvitele Izraélen áll, Izraéltól függ; az, hogy Izraél az összes népek közül Jahve különös tulajdona, *קִדְשִׁי*-ja legyen, nem Izraéltól, hanem Jahve szabadakarátának kiválasztásától függ; ennek a *viszonynak*, amelybe Izraél *Jahve* szabad választása helyezte, a megvalósítását, létrehozását *Izraéltól* követelni képtelenség; ellenben meg lehet követelni e viszony fönnállhatásának *föltételét* — a Jahve iránti engedelmisséget s minden tisztátalanságnak távol-tartását — Izraéltól, mert ez már nem Jahvén, hanem Izraélen áll. Ezért az idézett helyen „szenteljétek meg magatokat s legyetek szentek“ = „tartsátok meg az én törvényeimet s cselekedjétek azokat“, tehát = *engedelmeskedjétek Jahve akaratának*. A szentség *megkövetelésének* értelme tehát itten is az, amit a papok szentségénél láttunk, hogy

t. i. mivel Jahve Izraélt tulajdonává tette, szent néppé tette, *megszentelte* — ez a קִדְּשָׁהוּ -mel való megokolás értelme —, tehát Izraél a maga részéről *mutatkozzék, bizonyuljon Jahve tulajdonának*, Istenhez tartozó népnek, ahoz az Istenhez tartozónak, aki a maga közelében semmiféle tisztátalanságot meg nem tűr. Az engedelmesség, a tisztaság *nem esik össze* Izraél szentségével, hanem *föltétele* s másfelől *kimutatása* annak.

Hogy a papok szentsége a nép szentségénél fokozatilag *nagyobb*, mutatja a Kórah, Dáthán és Abírám története (Num. 16), kiket elnyelt a föld, mert a nép szentségére hivatkozva, egyedül a papi szentséget megillető jogokat és tisztet kívántak gyakorolni. Hogy a *fönnség, dicsőség* fogalma a nép szentségében is benne van, mutatja Deut. 26₁₉: „*hogy tegyen téged az összes népek fölött levővé, melyeket teremtett, dicséretté, hírré és dicsőséggé, és hogy légy Jahvének, a te Istenednek szent népe, amint megmondotta*“.

V.

Isten szentsége.

Főntebb (e dolgozat I. és III. részében, Theol. Szaklap IX. évf. 1911. június 2. sz. 103. és 109. l.) már érintettük, hogy téves dolog Isten szentségét úgy tekinteni, mint Istennek egy különös (s épen erkölcsi) tulajdonságát, mert az ószövetségben a szentség, Istenről mondva, *magát az isteni létet* (minden nem-istenitől való különbözőségében) jelöli. Maga az a körülmény, hogy az ószövetségben nagyon sokszor neveztetik „szent“-nek Isten *neve* (שֵׁם קֹדֶשׁ), azaz Isten *mivolta, lényege*, amennyire e lényeg Izraélben *kijelentetett*, arra mutat, hogy a שֵׁם קֹדֶשׁ az Izraélben ösmert Isten *egész lényegének* a jelzése, tulajdonságainak, mint isteni tulajdonságoknak, összefoglaló megjelölése. Erre mutat továbbá az is, hogy שֵׁם קֹדֶשׁ — שֵׁם אֱלֹהִים analogiájára — *tulajdonneve* gyanánt használtatik Istennek, vagyis = יְהוָה (Péld. 9₁₀, 30₃, Hós. 12₁), sőt שֵׁם קֹדֶשׁ is (Jób. 6₁₀), — anélkül, hogy itten az összefüggés szerint bármely különös isteni tulajdonságra célzás történék. Ami Istennel összefügg vagy őtőle származik, az *épen ezért* szent: az ő karja (יָדַע קֹדֶשׁ Ézs. 52₁₀), igéje (דְּבַר קֹדֶשׁ Zsolt. 105₄₂),

lelke (קִּיָּיִ עֲזֵס. 63₁₀). A dolognak úgy kell állania, hogy שֶׁקִּיָּיִ az istenségre alkalmazva az ószövetségi — sőt, mindjárt meglátjuk, általában a sémita — istenfogalomnak *leglényesebb, legjellemzőbb, őseredeti* vonását jelölte, úgyhogy az istenségnek e *központi* jellemvonásával *az isteni lét általában* — mely egyéb tulajdonságokat is rejtett magában — minden félreértés nélkül kifejezhető volt. Mindjárt meglátjuk azt is, hogy mi volt ez a központi jellemvonás.

Ha — eltekintve most ettől az őseredeti jelentéstől — azt vizsgáljuk, hogy mi a jelentése Isten szentségének *az ószövetségben*, mint leggyakoribb jelentés legelőször tűnik szemünkbe a *nagyság, hatalom, dicsőség*. E jelentést főleg Ezékiel próféta képviseli, kinél Isten szentsége *majdnem kizárólag* ezt jelenti. Az ő felfogását megösmérhetjük Ez. 36₂₀₋₂₄-ből. E hely szerint Izraél háza a pogányok között azáltal profanálta Jahve szent nevét, hogy a pogányok ezt mondták róluk: „Jahve népe ezek, s az ő földjéről kijöttek!“ t. i. e pogányok azt gondolták, hogy Jahve nem volt elég hatalmas népét az ő földén megtartani, megvédeni, Izraél számkivettetése Jahvét e pogányok előtt gyöngge, hatalmatlan isten színében tüntette föl s épen *ebben* állott Jahve *szent* nevének *profanáltatása*; tehát itten Jahve szentsége, e hatalmatlansággal, tehetetlenséggel ellentétben, Jahve *hatalmát* jelenti. Ezért „szánja meg“ Jahve „az ő profanált szent nevét“ és „szenteli meg“ (שֶׁקִּיָּיִ) azt, — ezért „szentelődik meg“, azaz bizonyítja magát „szent“-nek (שֶׁקִּיָּיִ) Izraélen Izraél szemeláttára — *azáltal, hogy Izraélt a számkivetésből, a pogányok közül földjére visszaviszi s ekképen magát hatalmasnak bizonyítja*. A 21. v.-ben (meg a 20. és 22.-ben) שֶׁקִּיָּיִ s a 23. v.-ben שֶׁקִּיָּיִ egyet jelentvén, világos, hogy Ezékielnél a *nagyság* synonym a *szentséggel*. Ugyanigy Ezék. 38₂₃-ban שֶׁקִּיָּיִ és שֶׁקִּיָּיִ (Jahvéról) = „nagynak bizonyulni“ és „szentnek bizonyulni“ synonym. A föntebbi értelemben bizonyítja magát „szent“-nek, azaz *hatalmasnak* Jahve Ez. 20₄₁-ben is: „... kihozlak titeket a népek közül s összegyűjtelek titeket a földekről, amelyeken szétszórva voltatok s *megszentelődöm* rajtatok a pogányok szemeláttára“. A hatalom és a nagyság együtt a *dicsőséget* alkotják; tehát a szentség további synonymja Ezékielnél a dicső-

ség s midőn Jahve magát *szentnek bizonyítja*, ugyanakkor *dicsőségesnek bizonyítja* magát (וַיִּקְרָא שְׁמִי = וַיִּבְרַךְ אֱתִי) Ez. 28₂₂ sz.: „Íme én ellened megyek, Szídon s dicsőségesnek bizonyítom magamat közepetted s megtudják, hogy én Jahve vagyok, mikor ítéletet tartok fölötte és szentnek bizonyítom magamat rajta“. De nemcsak Ezékielnél jelent Isten szentsége hatalmat, dicsőséget, nagyságot. Num. 20₁₃ sz. a „versengés vizé“-nél Jahve úgy szentelte meg magát Izrael fiain, hogy a kősziklából vizet fakasztott; ezáltal *szentnek* (וַיִּקְרָא שְׁמִי), azaz *hatalmasnak* bizonyította meg magát Izrael fiai közt (בְּיָדָם). Hab. 3₃ sz. „Isten Témánból jó s a *Szent* a Párán hegyéről; . . . béfödté az eget az ő *dicsősége* s *dicséretével* telve a föld“. Zsolt. 99_{2,3} sz. „a Sionban levő Jahve *nagy és magaságos* minden népek felett; *dicsérik* a te *nagy* és félelmetes nevedet: *szent* az!“ A hatalom, a mindenhatóság kifolyása és bizonyítéka a *csoda*, ezért mondja a páskaének (Ex. 15₁₁, legelső hely, ahol *Isten* szentsége az ószövetségben előfordul;¹⁾ időben is nagyon régi hely, a királyság fénykorából való, esetleg azonban még régibb időből²⁾ Istennek az Egyiptomból való kiszabadítással kapcsolatos nagyságos dolgaira célozva: „ . . . kicsoda olyan, mint Te, *szentségben dicső . . . csodát cselekvő?*“ Jahve csodatevő *hatalmának, nagyságának elösmérését és elösmertetését* jelenti a וַיִּקְרָא שְׁמִי Num. 20₁₂-ben, hol Mózes és Áron „nem hittek Jahvéban (אֱלֹהֵי יְהוָה), hogy *megszenteljék* őt (וַיִּקְדְּשׁוּ אֱתֵי) Izrael fiainak szemei előtt“ (ugyan-ezt a dolgot Deut. 32₅₁-ben לֹא-קִדְּשׁוּתָם אֱתֵי fejezi ki). A nagyság, a hatalom az emberben a *félelem* érzését kelti föl, ezért kell és illik *félni* az embernek épen a *szent* Istent (= Istentől, v. ö. alább, e rész negyedik bekezdésében, „Isten félelmének“ *másik* értelmét!); pl. Ézs. 8₁₃: „a seregek Urát, *őt szenteljétek meg* (וַיִּקְדְּשׁוּ), ő legyen a ti *félelmetek* és ő legyen a ti *rettegésetek!*“ (v. ö. főntebb Zsolt. 99₃: „ . . . , a te *nagy és félelmetes* nevedet: *szent* az!“ és 111₉: וַיִּקְדְּשׁוּ וַיִּנְרָא שְׁמִי). A hatalom képzetével egészen természetesen párosul az *uralkodás* fogalma; ez utóbbi is benne van tehát Isten szentségének fogalmában, pl. Lev. 22_{31,32}: „*s tartsátok meg parancsolataimat s cselekedjétek azokat . . . s ne profanáljátok*

¹⁾ Oehler, i. m. 158 – 159 ll.

²⁾ Baudissin, i. m. 134 l.

szent nevémet, hadd *szenteltessem meg* Izraél fiai között!“ Mint a 31. v.-beli meghagyás és a „ne profanáljátok szent nevémet“ (32. v.) közötti parallelizmus mutatja, a szent név *profanálása* a parancsolatok *áthágása által* történnék, tehát azáltal, hogy Jahve, az Izraél felett *uralkodó* király parancsoló akaratának föltétlen érvénye nem ösmertetnék el vagy nem tartatnék tiszteletben; viszont Jahve *megszenteltetése* (שׁוֹרֵרֵי) az ő *uralkodói állásának előismerése*, uralkodói *akaratának* tiszteletben tartása Izraél fiai között (v. ö. Máté 6_{9,10}: „szenteltessek meg a te neved . . . legyen meg a te akaratod!“). Az uralkodót *tisztelet* illeti meg, épen azért ezen a helyen שׁוֹרֵרֵי = uralkodónak elősmertetni = *tiszteltetni* (ez a fogalom-árnyalat is benne van a kifejezésben).¹⁾ Ehez hasonlóan a *szent* Istent *dicseret* és *magasztalás* illeti meg (Zsolt. 99_{3,5} sz.)

Isten szentségének eddig tárgyalt jelentését a *fönnség* általános jelentésében foglalhatjuk össze. Ha ezt a fönnséget közelebről nézzük, úgy találjuk, hogy azzal első sorban *Istennek égi, földfeletti létezése vagy lakozása* van kifejezve. És ez a *sémíta istenfogalomnak az a központi jellemvonása*, melyet föntebb az istenségre vonatkoztatott שׁוֹרֵרֵי őseredeti jelentésének jeleztünk. Ezért mondja Baudissin (i. m. Vorwort): „in dem alttestamentlichen Begriffe der Heiligkeit sehe ich eine Fortbildung und Vertiefung der *allgemein semitischen Vorstellung von der himmlischen, das Irdische vernichtenden Erhabenheit der Gottheit*“. A sémiták általában (a hegyek kultusza egyenesen erre mutat) *az égi világban* (az égboltozatban vagy az azon levő csillagokban) látták az *istenit* s az alacsony földi világot minden tekintetben, létrejövételében úgy, mint elmúlásában onnét felülről függőnek gondolták. (v. ö. Baud. i. m. 131 és 147 ll.). Az az őseredeti gondolat, hogy Isten magasan a föld felett az égben lakik (v. ö. Isten-

¹⁾ V. ö. ezzel *Duhm*, i. m. 171 l.: „valamint a test szépségében annak egészsége és ereje, valamint a fejedelem megjelenésében . . . az ő hatalma tükröződik, aképen az izraélita vallás a *szentség* fogalmában . . . az Isten *uralkodói hatalmáról* s amaz *uralkodói viszonyról* való nézetét fejezi ki, melyben ő (Isten) Izraél népéhez áll. . . . Innen van, hogy az e nézetnek megfelelő hangulat a *félelem* és *tisztelet* hangulata (Ézs. 8_{13,14} a), valamint a fönnségnek a csodálat s az örömteljes magasztalás felel meg.“

nek ez ószövetségi neveit: אֱלֹהֵי שָׁמַיָא אֱלֹהֵי מְרוֹם אֱלֹהֵי הַשְּׁמַיִם, עֲלִיּוֹן), tisztán látható שְׁקִיּוֹת־ban Ézs. 57₁₅-ben: „*igy szól a magas (שְׁקִיּוֹת) és fönnséges (שָׁמַיָא), az örökkévalóságban lakozó, és „Szent“ az ő neve: (a) magasságban és (az) égben lakom*“ (ég = שְׁקִיּוֹת Baud. i. m. 43 l.; tulajdonképen שְׁקִיּוֹת itten = „szenthely, szentély“, Jahve földfeletti lakása, — a későbbi nyelvhasználatban főnévileg használva שְׁקִיּוֹת helyett, l. Baud. i. m. 108, 130. l.). A שְׁקִיּוֹת a שָׁמַיָא-vel párhuzamban azt sejteti velünk, hogy שְׁקִיּוֹת-ban ez a gondolat: „a földi világnak fölötte álló“ összekapcsolódott ezzel a másikkal: „a földi világ előállításának és elmulásának, szóval időhöz kötött létezésének is fölötte álló, attól független, örökkévaló“. Erre enged következtetni Hab. 1₁₂ is: „nem öröktől fogva (עַד עַד) vagy-é te, Jahve, Istenem, *Szentem?*“ Tovább menve, a földtől elkülönzött magasságban, az égben lakó Isten a földi emberre nézve *megközelíthetetlen* s tényleg ez a meghatározás is benne van Isten szentségében, ép úgy, mint a dolgok és emberek szentségében is láttuk, hogy benne volt. 1 Sám. 6_{19, 20} sz. Jahve megveri a béth-semes-belieket, mert megtekintették az ő ládáját s ezek erre ezt mondják: „*kicsoda állhat meg Jahve előtt, ez előtt a szent Isten előtt?*“ — ez a *szent* Isten megközelíthetetlen, hozzájárulhatatlan az emberre nézve, nem azért, mert a *bűnös ember* nem léphet a büntelen, a bünt gyűlölő és megbüntető Isten közelébe (ezen a helyen sincs a שְׁקִיּוֹת-ban, mint az eddig tárgyalt helyeken sem volt, *semmi ethikai jelentés*), hanem egyszerűen azért, mert az ember *ember*, kinek, mint *ilyennek* Jahve megtiltotta a Hozzá közeledést (a szentélyhez nyúlást, ahol ő jelen van, amely az ő jelenlétének a symboluma) — az arra hivatottakon, a papokon kívül (v. ö. *Uzza* esetét 2. Sám. 6₆₋₇). V. ö. *Schultz*, i. m. 438. l.: „az isteni *szentség* a legrégebb időben valószínűleg a *sémíta isten megemésztő dicsőségének* a kifejezése volt, annak a rettenetes istenének, ki elpusztítja azt, ami hozzá közel megy s megöli azt, amit néki szentelnek. . . . A teremtménynek, mint *ilyennek* ő előtte meg kell semmisülnie“. Az elkülönzött magasságban „*egyedül lakozó*“ (Mik. 7₁₄) fönnséges Isten azonban csak akkor lesz igazán fönnségessé, ha nemcsak térbelileg, de *minden tekintetben is fölötte áll minden rajta kívül létezőnek,*

vagyis ha páratlan, *összehasonlíthatatlan*. Ez a fogalom egész határozottan kidomborodik Isten szentségében, pl. Ex. 15₁₁: „*kicsoda olyan az istenek között, mint te, Jahve?* Kicsoda olyan, mint te, *szentségben* dicső, dicséretreméltóan félelmetes, csodát cselekvő?“ s még inkább 1. Sám. 2₂: „nincsen olyan *szent*, mint Jahve, mert nincs más rajtad kívül s *nincsen olyan kőszikla, mint a mi Istenünk!*“ E vers utolsó fele mutatja, hogy a „nincs más rajtad kívül“ nem jelent többet, mint azt, hogy Jahvénál nagyobb és hatalmasabb, segítségre, oltalomnyújtásra képesebb nincsen (sőt nincs *olyan* nagy stb. sem, mint ő), — hogy ő az istenek között összehasonlíthatatlanul *legnagyobb, leghatalmasabb*, tehát *szent*. V. ö. még Ézs. 40₂₅: „kihez hasonlítotok engemet, hogy ahhoz hasonló volnék? mondja a *Szent*“.

Isten fönnségének és égi lakozásának gondolatát, melyet eddig Isten szentségében kifejezve találtunk, az ószövetség tovább fejleszti s úgy fogja fel, mint *fölötte állást* nemcsak a földi világnak *általában*, hanem *különösebben a földi világban levő mindennemű tisztátalanságnak is*. Az égben lakó (*szent*) Isten magasan fölötte áll az alacsony földi világ „szennyos porának s ködének“¹⁾, fizikai és erkölcsi szennyének (az ószövetségben, de különösen a törvényben és Ezékielnél *fizikai tisztátalanság és bűn* nincs egymástól megkülönböztetve), attól *messze távol áll, független, elkülönzött, szabad*. S itt válik el az ószövetség az isteni fönnség *általános* sémita fölfogásától, mely az iszlámban nem igen van elmélyítve; itt (az iszlámban) „Istennek, mint *szent* királynak az elnevezése csupán *az isteni fönnséget és méltóságot* jelöli, minélfogva az iszlámban az isteni *igazságosság* is a mindentudó mindenhatóság puszta erőmegnyilvánulásaként van felfogva“²⁾ — Azt az ószövetségi szólásmódot, hogy Jahve a maga „szentségére“ (pl. Ám. 4₂: ^{ישׁרׁאֵל}) eskszik, nem szükséges Isten szentségének ethikai jelentéséből magyarázni, hogy t. i. az erkölcsileg tiszta Isten valótlan-ságot nem állíthat vagy ígérhet, hanem úgy kell érteni, mint Isten esküvését „önmagára“ (Gen. 22₁₆), abból az okból, hogy a *szent* Istennél *valami nagyobb* (l. az előző bekezdés

¹⁾ Dicsőfi J., Templomi Gondolatok 138 l.

²⁾ Oehler, i. m. 166–167 ll.

végét!), amire esküdni lehetne, nem létezik (Zsid. 6₁₃). Ellenben határozottan Isten *bűntelenségét, tisztaságát* jelenti már a szentség Zsolt. 15_{1,2}-ben: „kicsoda lak-(hat-)ik a te szent hegyeden? Az, aki feddhetetlenül jár és igazságosan cselekszik és szívében igazságot szól“. A bűnös nem közelíthet a *szent* Isten lakóhelyéhez. Ezért Zsolt. 5₈ sz. is a zsoltáros Isten *szent* templomához Isten „félélmében“ közeledik, nem a *szent* = *hatalmas* Istentől való félsben (v. ö. fentebb, e rész 2-dik bekezdésének végéfé), hanem abban a *יְהוָה אֱלֹהֵינוּ*-ban, mely az ószövetségi nyelvhasználatban *a gonosz kerülésére, Isten akaratának cselekvésére irányzott lelkületet* jelent. Erkölcsi jelentése van Isten szentségének Ám. 2₇-ben is, mely sz. az az *erkölcstelenség*, hogy Izráélben apa és fiú egy kéjleányhoz járnak, *profanálja*, azaz a szentség jellegétől megfosztja Isten szent nevét. Ezeken s az ezekhez hasonló helyeken Isten erkölcsi szentségének még inkább a *negatív oldala* domborodik ki, úgy jelenik meg Isten szentsége, mint a *bűn és tisztátalanság ellen reagáló erkölcsi főnnség*. Ellenben már a *Leviticusban*, ahol — és csakis itt! — Isten szentsége *a nép szentségével kapcsolatban*, annak *indoka- és példányképe*-ként említették, pl. Lev. 19₂: „*szentek legyetek, mert szent vagyok én, Jahve, a ti istenetek*“ — egészen *positív* jelentése van Isten szentségének. Valami dolog példányképül csak vele *egynemű dolognak* szolgálhat, tehát itten Isten szentsége és a nép szentsége nem lehet különböző jelentésű. Isten szentsége — ennőlfogva — nem lehet itten *földfeletti főnnség*, mert ezt a jelentést *Izraélre* — s Izraél szentsége nem lehet *Jahvéhoz tartozandóság* vagy ennek tisztaság által való *kimutatása*, mert ezt a jelentést *Istenre* nem lehetne alkalmazni. Legkevésbbé lehet Lev. 19₂-t (s a többi, azonos tartalmú leviticus-beli helyeket) *Diessel*-lel¹⁾ (a *שׁוֹמְרֵי*-t kétoldalú pozitív viszonyfoglalomnak²⁾ magyarázván) így fordítani: „legyetek *enyéme*k,

¹⁾ Ludwig *Diessel* (mh. 1879) greifswaldi, jénai és tübingeni professzor az „Isten szentségéről“ (Die Heiligkeit Gottes) terjedelmes értekezést irt (1859). Az ő nézetét nagyon részletesen ősmerteti s bírálja Baudissin, e tanulmány alapvető forrásául szolgáló monográfiájának 11—12, 97—104, 110—120 lapjain.

²⁾ Diessel nézete — egészen röviden — a következő. Alapelvűl fölállítja, hogy az ószövetségben „a szentség nem anyagi, hanem viszonyfoglalom,”

mert én a *tiétek* vagyok“, mert eltekintve attól, hogy שׂדוֹק *sohasem* jelenthet „Izraél tulajdonának levést“ (l. 11. jegyzet!) e fordítás mellett a fölszólítás teljesen *tartalmatlan* volna s másfelől az אֱלֹהֵינוּ a שׂדוֹק után fölösleges, sőt botrányos tautologia volna. Hanem igenis, ezeken a leviticus-beli helyeken *positív tisztaságot, tökéletes fizikai és erkölcsi szeplőtlen-séget* jelent a *szentség* Istenre és a népre alkalmazva *egy-aránt, tökéletes életet* (de nem — Diestellel, l. 11. jegyzet — a héber מוֹת, mint a halál ellentéte, hanem a héber חַיִּים „életfolytatás, erkölcsi magaviselet“ értelmében), mely Istenben *meglevőnek*, Izraél által pedig ez isteni példánykép követésében *elérendőnek* nyilvánítatik. *mert* csak így lehet *méltó* hozzátartozója annak a *tökéletes* Istennek, aki őt a népek közül tulajdonául kiválasztotta (Lév. 20₂₆; l. még Lév. 11_{44, 45}).

ami tökéletesen igaz. Ehez képest szerinte a dolgok és személyek az által lesznek szentekké, hogy Istennel viszonyba lépnek, az ő tulajdonaivá tételnek s magában és magáért semmi és senki sem szent, hanem Jahve akarata teszi azzá. Meghatározása *eddig* helyes, csak ezután lesz helytelenné, amennyiben Isten szentségét, mint szintén elsősorban viszonyfogalmat (ez, mint láttuk, igaz is) oda magyarázza, hogy az úgy jelöli Istent, mint *Izraél népe tulajdonát, Izraél istenét, Izraél szövetséges istenét* (tehát nem a világtól elkülönözöttség *negatív*, hanem ellenkezőleg az Izraélhez közel állás *positív* viszonyát jelöli). S minthogy mint viszonyfogalom nem minden helyen magyarázható meg (különösen ilyen módon) az ószövetségben a szentség, ennél fogva Diestel a szentség alaki fogalmának *tartalmául* az *abszolút, tökéletes élet* fogalmát vette föl. Diestel tehát — alaki meghatározásában — Izraélnek, mint Istennel *szövetségi viszonyban álló* népnek *szentségéről* veszi az analogiát Jahve *szentségének*, mint az ő Izraéllel *szövetségi viszonyban állása* kifejezésének meghatározásához; csakhogy ez az analogia téves, mert a szentség korántsem jelent „akárkinek a tulajdonává levést“, hanem kizárólag *Isten tulajdonává levést* s így, ha ugyan egyáltalában lehetne ebben az értelmében Istenre alkalmazni, nem jelölhetné őt úgy, mint „Izraél tulajdonát“, hanem csak — mint *Hofmann*, Der Schriftbeweis Bd. I. S. 83 (Baud. i. m. 9 l.) érdekesen kifejezi — úgy, mint „saját magának a tulajdonát.“ De meg Diestel alaki meghatározásának Istenre vonatkozó része és az ő tartalmi meghatározása lehetetlenné teszik egymást, mert egy melléknév, שׂדוֹק, ha *élő-t* jelent, nem jelenthet egyszersmind *életet adó-t, életet közlő-t* is, pedig Diestel szerint שׂדוֹק, Istenről mondva, „*élő-t is* (tartalmilag), „*önmagát, tehát az abszolút, tökéletes életet Izraéllel közlő-t is* (alakilag) tartozik jelenteni (v. ö. e dolg. II. r. Th. Sz. L. 1911. 2 sz. 106 l.!) S hogy Diestel tartalmi meghatározása sem állja meg a helyét, meggyőzően bizonyítja Baudissin i. m. 97—104 ll. Különben Diestel később nézeteit lényegesen megváltoztatta (l. Baud. i. m. 12 l. 1-ső jegyz.).

Még egy kérdésünk van hátra. Mivel — mint az eddigiekből kitetszik — Isten szentsége fogalmának központi alkotórésze, úgyszólván *gerince az abszolút, összehasonlíthatatlan, páratlan, ekszkuzív fönnség* fogalma, azok, akik Jahvénak ezt a tulajdonságát, ezt a fönnségét nem ösmerik, arról tudomással nem bírnak vagy pedig el nem ösmerik — s ilyenek a más isteneket tisztelő *pogányok* —, azok Jahve szentségét *meg nem érthetik*. A pogányok, *míg pogányok*, nem érthetik meg Jahvénak *épen azt a tulajdonságát, melynél fogva Jahve az ő isteneiknek fölötte áll*, mert hiszen ennek a tulajdonságnak a megértése egyértelmű volna pogányosságuk levetkőzésével, isteneik odahagyásával és Jahvéhoz való megtérésükkel. Ezért van az, hogy az ószövetségben Isten sohasem neveztetik *szentnek* a pogányokhoz való viszonyában, hanem *kizárólag csakis Izraélhez való viszonyában*. Ebben áll *Jahve szentségének Izraélre való különös vonatkozása* (l. e. dolg. I. r. Theol. Szaklap 1911. június 2 sz. 103 l. alól).¹⁾ Isten *szent*, שׁוֹרֵת, *lényege szerint, magában*

¹⁾ De *csakis ebben*, — nem abban, amit *Diestelnél* láttunk (10. és 11. jegyz.), hogy Isten szentsége egyenesen Istennek *Izraélhez való viszonyát* fejezné ki, úgy jelölné Istent, mint *Izraél szövetséges istenét*. Nem is abban, amit Gottfried *Menken* (mh. 1831) tanít („Schriften“ Bd. III. u. VI., nézete ösmertetve s bírálva Baudissin által, i. m. 10, 108—109 ll.), ki úgy határozta meg Isten szentségét, mint Istennek *magaközlését* Izraéllel, mint az *ő leereszkedő kegyelmét, magát megalázó szeretetét* (שׁוֹרֵת, tehát שׁוֹרֵת synonym lenne שׁוֹרֵת-dal), melyet *ő csak Izraélben* jelentett ki. E meghatározás egyes (nagyon kevés) ószövetségi helyekre (Zsolt. 22₄, 33₂₁, 103₁, kk. 105₃, Hós. 11₉) *látszólag* illik, de a helyek túlnyomó többségére teljességgel nem s így határozottan téves. Végre nem állhat Jahve szentségének Izraélre való különös vonatkozása abban a „magafeltárás“-ban sem, amit *Oehler*, *Schmieder* és *Dillmann* (l. Theol. Sz. Lap 1911. 2. sz. 106 l. 2-ik jegyzet) Isten szentségének fogalmába belemagyaráznak. *Oehler* szerint Isten szentsége „Isten kiemelkedtsége minden más fölött, szembenállása mindennel, ami nem ő, ... az ő világfeletti fönnsége s aztán egyetlensége . . . . (A szent) Isten a maga világfölöttiségében s a teremtett dolgoktól való elvontságában saját magának a tulajdona (Diestel ellen), önmagának a teremtménységétől elvont létében állandóan megőrizzöje.“ Az általunk vallott nézettől akkor tér el *Oehler*, midőn azt mondja, hogy „Menken fölfogásában keil lenni egy helyes elemnek s ez az, hogy Isten szentségében nemcsak Isten *magamegőrzése*, hanem Isten *magafőltárása* is benne foglaltatik . . . . Isten szentségében mindakettő benne van, *a világgal való ellentét* s más oldalról *ez ellentét megszüntetése*. — Isten *szövetségi kegyelmének* összes bizonyosságai az *ő szentségének* a ki-

és magáért (Diestel alaki meghatározásával ellentétben, l. 11-dik jegyzet), de *ilyenek csakis Izraél ösmeri őt*, az ő rendkívüli kijelentéséből. Hós. 11₉-ben שׁוֹרֵי יִשְׂרָאֵל = „te közötted szent“ (t. i. Jahve) ezt fejezi ki, valamint Ez. 39₇ is: „az én szent nevémet megösmertetem az én népemnek, Izraélnek közepette . . . és megtudják a pogányok, hogy én Jahve vagyok. *Izraélben szent.*“ Tehát Jahve neve *szent* magában véve, tekintet nélkül Izraélre (Diestel ellen), de ezt a nevet *szentnek* csakis Izraélben ösmerik, a pogányok pedig csak azokat az érzékelhető tüneteményeket, eseményeket látják, melyekben Jahve magát *szentnek* bizonyítja, jelenti ki *tisztelőinek, Izraélnek* (l. Ez. 20₄₁ magyarázatát e rész 2-ik bekezd.), míg a pogányok ugyanezen eseményekből csak az ő *hatalmát* ösmerik meg, csak azt bizonyítják előttük ez események, hogy Izraél istene *hatalmas*. Hiszen a földi méltóság vagy főnnség is *csak arra nézve* méltóság vagy főnnség, aki iránta *tisztelettel* viseltetik, másokra nézve pusztá *hatalom*. Jahve szentségének Izraélre való vonatkozását fejezi ki frappáns rövidséggel az az istennév, mely

folyásai. — Isten szentsége *kijelentési tulajdonság*, Isten önelőterjesztése és önbizonyágtétele.“ Schmieder szintén egyfelől „magamegőrzés“-nek (melynél fogva Isten minden körülmények közt magával egyenlő marad), másfelől *magakijelentés- és magaközlés*-nek nevezi Isten szentségét, valamint Dillmann is, kinek összefogása körülbelől egyezik Oehlerével. Ő egészen helyes meghatározást ad Isten szentségéről, mint a) minden közönségestől, köznapitól távolállásról vagy elkülönözöttségről, b) ebből kifolyólag, mint minden tökéletlen és bűnösön felülállásról, — azonban c) ő is azt mondja, hogy Isten szentsége nem pusztá érinthetelenség vagy *magamegőrzés*, hanem egyszer-mind *magafeltárás*, kijelentési tulajdonság, alapja a szövetségkötésnek is. Ez az Oehler, Schmieder és Dillmann által tanított „magafeltárás“ egészen *idegen fogalom* belevivése Isten szentségébe, mely a legváltozóbb tartalom mellett is *eyyet* mindig magában foglal, t. i. Istennek az emberektől való *távolságát*, az ő *transzcendentitóját*. שׁוֹרֵי (melynek alanya Isten s tárgya Izraél) körülbelől teljesen kifejezi azt az eszmekört, melyet e tudósok a „magafeltárás“ alatt értenek s az ő nézetük alapja épen az, hogy az Istenről állított שׁוֹרֵי és שׁוֹרֵי bizonyos meghatározott esetben *összeesnek*, egyet jelentenek (mint Diestel magyarázza Ézs. 1₄-nél, Baud. i. m. 120 l.) vagy legalább is az utóbbi *egyenes kifolyása* az előbbinek, — holott a kettő egészen más, *lényegesen különböző* fogalomkörbe tartozik, s az említett tudósok nézete „ugyanazon melléknév — שׁוֹרֵי — passiv és activ jelentésének lehetetlen kombinációján alapszik“ (Baud. i. m. 120 l., v. ö. az egészszel e dolg. II. r. Theol. Sz. Lap 1911. június 2 sz. 106 l. felül és 1-ső jegyzet).

főleg I-ső és II-ik Ézsaiásnál, de Jerémiásnál s néhány zoltárban is előfordúl, t. i. $\text{שְׁרָאֵל} = \text{Izraél szentje}$, mely név jelentése ez: „az Izraél által vagy Izraélben ösmert és tisztelt Isten, aki szent, azaz egyedül főnnséges“ s e név Izraél istenének a pogányok isteneitől való *különbözőségét, másneműségét* fejezi ki, akiket a szentség vagyis az abszolút, egyedüli főnnség praedicatuma — a dolog természete szerint — nem illet meg. Mivel a szentség *Isten valódi mivoltának, lényének* legközvetetlenebb meghatározása (v. ö. e rész legelőjét), épen ezért, akik előtt ez az isteni *lényeg* ösmeretes vagy kijelentetett, azok előtt az isteni *szentség* is ösmeretes. Így értjük meg, hogy nemcsak Izraél, Jahve földi ösmerője és tisztelője, hanem Ezs. 6₃ sz. a szárafok égi gyülekezete is ösmeri és ünnepli, sőt, mint Isten lényének *közvetetlen ösmerője, elsősorban ő* ösmeri és ünnepli a „seregek Jahvejának“, az égi seregek fölött is uralkodó főnnséges Istennek *szentségét* a maga „trishagion“-ával. Egyszóval: Isten szentsége, tekintet nélkül az emberekre, főnáll és mindenkivel szemben — a pogányokkal szemben is — érvényesül, de azt, hogy Isten szent, csak azok *tudják*, akik őt, az ő lényét ösmerik, t. i. az ő tisztelői, szolgálói.¹⁾

Az *angyalok szentsége* ($\text{קְדוּשָׁה, קְדוּשִׁים}$) azon a rendkívül kevés helyen, ahol előfordúl (Zak. 14₅, Dán. 8₁₃, Zsolt. 89_{6, 8}, Jób. 5_{1, 15}₁₅; Dán. 4₁₄, 4_{10, 20} : עִיר וְקְדוּשָׁה „őr és szent“, Deut. 33₂ : $\text{וְרַבְּבַת קְדוּשָׁה}$ [?]), teljesen Isten szentségének analogiájára úgy jelöli az angyalokat *általában*, mint *főnnséges, emberfölötti lényeket* (mint az embereknél *Istenhez közelebb álló lények* $\text{קְדוּשָׁה גְּבוּרָה}$ -nak vagy $\text{קְדוּשָׁה גְּבוּרָה}$ -nek neveztetnek), *közelebbről* pedig, mint *égi, a földi világtól elkülönzött, a földfeletti magasságban Istennél lakó* lényeket.

Szele Miklós.

¹⁾ V. ö. *Duhm*, i. m. 170 l.: „a szentség . . . a főnnségnek azon módosulata, mely (egyedül) *Isten szolgájára* . . . tartozik rá. — Mivel *csupán Izraél ösmeri Jahvét s szolgál őneki*, innen értjük meg, hogy miért neveztetik Jahve Izraél szentjé-nek.“